Yapay Zekâ ve Kapitalizmin Geleceği İnsandışı Bir Güç

Nick Dyer-Witheford, Atle Mıkkola Kjøsen ve James Steinhoff

İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2022, 263 s.
ISBN-13: 978-975-05-3337-2
Çeviren: B. Cesar

Değerlendiren: Mevlüt Yılmaz

Bu çalışmada son yıllarda ilerlemeler kaydeden yapay zekânın kapitalist ilişki biçimlerinde başat hale gelişi konu edinilir. Marxist analizlerin bu gelişimi hesaba katması gerekliliğinden hareketle Marxist teori ile yapay zekâ arasındaki ilişki artı-değer, emek gücü, üretim şartları vb. Marxist kavramlar bağlamında analiz edilir. Sosyo-ekonomik alana yayılan genel yapay zekânın beklenen etkilerini derinlemesine inceleyen yazarlar, bu ilerlemeyi olumlu addedenlere karşın yaşanan gelişmelerin kapitalizmin elindeki, özellikle insanlığın değersizleşmesi bakımından, nihai silah olacağını ileri sürer. Mücadelenin ancak komünist bir yaklaşımla gerçekleştirilebileceğini savunurlar.

Nick Dyer-Witheford, Western Ontario Üniveritesi, Bilgi ve Medya Fakültesi'nde doçent olarak teknoloji ve internetin modern toplumlar üzerindeki etkileri üzerine çalışmalar yürütür. Türkçeye çevrilen "Siber Proleterya" ve "Siber Marx" başlıklı eserleri mevcuttur. Atle Mıkkola Kjøsen Kanada Western Üniversitesi, Medya ve Bilişim Çalışmaları Fakültesi'nde asistandır. James Steinhoff ise Western Ontario Üniversitesi'nde medya araştırmaları üzerine doktora yapmıştır. "Automation and

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, mevlutyilmaz@firat.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-8982-6778

Yılmaz, M. (2026). [Yapay zekâ ve kapitalizmin geleceği: İnsandışı bir güç adlı kitabın değerlendirmesi, N. Dyer-Witheford, A. M. Kjøsen ve J. Steinhoff]. *İş Ahlakı Dergisi*, 19(2), 224–228.
Kitap Değerlendirme

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe/d765
İş Ahlakı Dergisi, 2026
isahlakidergisi.com

Başvuru: 25.03.2026
Revize: 20.04.2026
Kabul:05.06.2026

Autonomy: Labour, Capital and Machines in the Artifical İntelligence İndustry" başlıklı eserini 2021'de yayımlamıştır. Yazarlar, bu backgrounddan hareketle ve Barış Cesar'ın çevirisiyle "Yapay Zekâ ve Kapitalizmin Geleceği İnsandışı Bir Güç" başlıklı eseri, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç ana bölüm olarak tasarlamışlardır.

Çalışmanın giriş bölümü "YZ (Yapay Zekâ) Sermayesi" başlığıyla ele alınır. YZ, gündelik hayatın ritmine kendini uydurarak birçok alanı kapsar hale gelir. Akıllı telefon ve saatler, tabletler, bilgisayar temelli etkinliklerin büyük bölümünde; arama motorlarında, sosyal medya uygulamalarında, sanal oyunlarda ve hedef kitleye yöneltilen reklamlarda, bank acılık işlemlerinde, sosyal yardım süreçlerinde, müşteri hizmetleri aramalarında vb. süreç ve faaliyetlerin gerçekleştiği etkileşimlerin arka planlarında hep YZ işler. Yazarlar yaşanan teknolojik gelişmeleri "YZ Kapitalizmi" olarak adlandırırlar ve bu çalışmayı daha çok YZ Kapitalizminin eleştirisi olarak kurgularlar. Bu eleştiride kullandıkları bakış açısı ise "YZ'yı Marksizm penceresinden okuma ve Marx'ı da YZ bağlamında okuma olarak formüle edilir. Çalışmanın temeli üç polemik eleştiriyi iç içe geçirme üzerine inşa edilir. Öncelikle YZ sermayenin bir övgüsüdür. Bu bağlamda kapitalizme yöneltilen eleştiri "dipsiz bir kuyu" biçiminde yapılandırılır. YZ, sınırlı verilere dayanılarak çabucak uygun genellemeler yapabilme yeteneği olarak tanımlanır. YZ robot değil daha çok çevreyi algılayabilen ve o çevreyi veya çevreyle ilgili amaca uygun etkinlikte bulunabilen yapay bir araç, bir bedene sahip bir yapay zekâ ya da özerk biçimde faydalı olabilen bir makinedir. Robotun bir bedeni var ancak YZ bir yazılımdır. Robot algılamak, planlı hareket etmek vb. fonksiyonlar için YZ'dan faydalanır. YZ üç kategori bağlamında ayırt edilebilir hale getirilir. Dar YZ, Yapay Genel Zekâ (YGZ) ve Yapay Süper Zekâ (YSZ). Marx düşüncesinde makinelerle ilgili üç ana hat vardır. Birincisi kapitalist sistemde makineler, anahtar role sahip değer yaratıcısı emeği destekleyen önemli bir faktördür. Diğer iki tali hat ise makinenin gelecekte emekten özerkleşeceği düşüncesinde birleşir. Ancak sonuçlar biri için özgürleştiriciyken diğeri için kâbustur.

Birinci bölüm "Biliş Araçları" başlığını taşımakta, yeni elektrik alt başlığıyla tıpkı yüzyıl öncesi elektriğin makinelere yaptığı gibi şimdi cansız nesnelerin canlandırılacağı, daha önce elektriklendirilenlerin zekileştirileceği ve YZ platformları ile zekânın bir altyapı oluşturacağı öngörülür. Bunlar Marx'ın "genel üretim koşulları" dediği şeyin bir parçası olabileceğini akla getirtir. Eğer YZ yeni elektrik halini alacaksa, bu kapitalist ekonominin de temelini oluşturacaktır. Buradan YZ eskiden elektrik, bugün telekomünikasyon gibi bütün kapitalist faaliyetlerin üretim aşamaları için sabit bir altyapı yani bir biliş aracı oluşturacağı anlamı çıkarılabilir. Bu bakımdan genel bir üretim şartı halini alacaktır. Biliş aracı kavramı önerisi bilişsel

kapitalizmle karıştırılmamalıdır. YZ, işleri otomatik hale getirme kapasitesi ve genel üretim şartlarının bir bölümünü teşkil etmesi açısından önem arz eder.

İkinci bölüm "Toplumsal Fabrikada Otomasyon" başlığını taşımaktadır. Bölümde YZ alanında ilerlemeler konusundaki heyecanın büyük kısmının sermayenin ucuz emek arayışıyla küreselleşmesinde karşılaştığı krizlere bir tepki olduğu düşüncesi vurgulanır. Burada YZ-çalışma sorunu üzerine odaklanılır. YZ, istihdam-işsizlik konularını sermaye-işçi kronik çatışmasından ayrılmayan bir sınıf gücü olarak değerlendirir. Çatışmalar bağlamında "sınıf bileşimi"-"toplumsal fabrika" kavramları öne çıkar. İlk kavramın vurgusu, sermayenin derinleşen makineleşmiş gücü karşısında işçilerin potansiyel gücüne ve özgürlüğünedir. İkinci kavram, sınai fabrikayla sermayenin sadece üretim gerçekleştirilen alanlarda değil okul, ev, dükkân vb. alanlara genişlediğini vurgular. Bu, YZ sektöründe sınıf ilişkilerinin analizi açısından değerlidir. Bileşim-ayrışma-yeniden bileşim dizisi sermayeyi geleceğe yöneltir. Küreselleşme krizi YZ'ye olan ilgiyi artırır. Dünya ölçeğinde gelişen protestolar arasında net bir mesaj belirir: ucuz küresel emek. Bu sermayenin gözünü YZ'li otomasyona dikmesine neden olur. Makine Öğrenme(MÖ) üretim sürecine dâhil olarak bu alanın dönüşümüne katkı sunar. MÖ öncelikle dijital sermaye için can alıcı değere sahiptir.

Üçüncü bölümde "Mükemmel Makineler, İnsanlık Dışı Emek" başlığı ile yazarlar, YZ'nin ileri bir sermaye türü olarak geçmiş dönemlere ilişkin insan gücüne/emeğine duyulan zorunluluk prangalarından azat edilme olasılığının önemsenmesini savunur. Bu bölümde yapay genel zekâ(YGZ), odaklı bir değerlendirme yapılır. YGZ, genel bilgilerle akıl yürütme, alışkın olunmayan ortamlarda çeşitli görevleri yerine getirme biçiminde açıklanabilir. Yazarlara göre, Marx'ın emeğin sadece insana özgü bir nitelik olduğuna ilişkin savunusu, YGZ'nin kapitalist makine vakası olarak statüsünün sorgulanmasını beraberinde getirir. YGZ teknolojik tekillik, insansız kapitalizm gibi konuları gündeme taşır. YGZ, yeterli seviyede geniş bir kapsama ve yaygın genelleştirme yeteneğine haiz, dolayısıyla bir sorundan veya bağlamdan ötekine bilgi aktarabilen sistemler olarak dar YZ'den ayrışır. YGZ'ye insan ölçeğinde makine zekâsı denir. Bu, emek odaklı bir açıklamadır, yani bir tarafta çoğu meslek erbabının yapabildiği kadar mesleği icra edebilecek bir YZ, diğer tarafta makinelerin yardım almaksızın insandan daha iyi, daha ucuza iş yapabileceği açılarından emeğe dayalı bir değerlendirmedir. Bugün birçok şirket, devlet ve devletdışı aktör YGZ'ye erişmek için büyük çaba sarf eder.

Sonuç bölümü ise "Komünist YZ" bağlamında ele alınır. Yazarlara göre son yıllarda YZ'nin gelişimi, küresel piyasalarda ulus devletlerin onay verdiği şirketlerin

merkezde olduğu ve daha çok askeri, güvenlik ve ekonomik rekabeti amaçlayan bir sermayenin tahakkümü altındadır. YZ'nin toplumsal fabrikada kullanımı, çalışma hayatında, genel anlamda gündelik yaşamda artan bir şeffaflık kaybı, gözetim, güvencesizlik ve eğitimin özelleşmesi noktasında önemli artışlara neden olur. YZ'nin emek pazarında geleceğe dönük teknolojik işsizlik sorunları bağlamında karşılık bulur. YZ ile ilişkili güvencesizlik, iş takibi ve hızlandırma, gözetim ve kontrol, paramiliter YZ uygulamaları, algoritma kaynaklı ayrımcılıklar, akıllı kent ve dijital gücün oligopoller içinde yoğunlaşması dolayımında ortaya çıkan dağınık bir sosyal mücadele yumağının odağında ciddi değişimler yatar. Marx'ın çalışmalarında sermayenin teknolojik gelişmelerle hem zamanla sermayeyi yok edeceği hem de sosyalizmi getirerek özgürleştirici amaçlarla kullanacağı bir makine mirası devredeceği öngörüsü vardır. Bunun yanında Marksist öngörülerle Marx'ın çalışmalarının kapitalist makinelerin tahakkümcü ve yaşamı ezen yönlerine vurgu bölümleri arasında gerilimlerin varlığı dikkat çeker. Yeniden yapılandırma tartışması da YZ'lerin otomatik dağıtım yerlerinde, insansız kamyonlarda veya dronlar ile teslimatlarda vb. sistemlerde sermaye için yaygın önem sahip olmaya başlar. Burada dijital teknolojilerle aklı kullanmaksızın sadece düğmelere basarak vasıfsızlaştırma ve sermaye için ucuz işgücü oluşturması bakımından eleştiriler yapılır. Yazarların değerlendirmelerine göre YZ'ye komünist bir bakışaçısı sunması noktasında sol cenah bazı öneriler sunar; teknolojik iş kaybına karşın evrensel temel bir gelir (ETG), yoğun YZ kullanımının çevresel etkilerini görmezden gelme, YZ'nin askeri ve baskıcı taraflarına göz yumma ve sosyalizme barışçı bir geçiş umudu.

Eserde ileri sürdürüldüğü üzere kapitalizm bu süreçte kendini yeniden üretebilir, ancak insanın emeğinden özerkleşmesiyle sermaye-emek mücadelesinde biri zenginlik biriktirirken diğeri makineleşmiş yoksulluk içinde bir ücret karşılığında çalışmayı sürdüren iki tarafı da insandışı zekâlar temsil edecektir. Sermaye her tür şiddet barındıran çelişkilerini sürdürecek, fakat bu hiperzeki makineler tarafından ifa edilecektir. Çabuk düşünen, hızlı çalışabilen, yeme-içme-yorulma vb. biyolojik ihtiyaçları giderme derdi olmayan bir YGZ karşısında insan çalışanlar ne yapabilir? Veya insan dışı genel zekâlar dünyamızı hızlıca daha az yaşanır bir mekân haline getirme noktasında nesneleştirmeye başlarsa insan ne yapabilir? Bu bakımdan YZ sermayesinin yolu insan biyolojisinin dönüşümüne ilişkin transhümanizmle kesişir. Bu sadece insan biyolojisiyle de sınırlı kalmayarak işgücünün de insan ötesi hale getirilmesini beraberinde getirir. İnsandışı YGZ emeğine ayak uydurabilmesi için insanların da, bedensel-zihinsel açıdan ölümsüz ücretli çalışanlara benzer tarzda insandışı olmaları gerekecektir. İnsanlar iki şeyle karşı karşıyadır: kapitalist transhümanizm veya ölüm. Bu durum çalışmanın reddine yol açabilir. Yazarlara

göre bundan kurtuluş için yeni bir üretim tarzına ihtiyaç var, bunun için komünist devrim gereklidir. Eserde komünizm de insandışı olmalı ve hatta bu zorunluluk olarak kabul edilmeli vurgusu yanında her bir üretim biçiminin kendine özgü antropojenezi, yani buna göre insan tipleri üretimi söz konusu olduğu ileri sürülür. YZ sermayesine karşı mücadelelerden doğacak insan, mücadeleye başlandığı zamanki insandan farklılık arz edecektir. Yazarlar komünist toplumun insan transhümanizmini kendine mal edebileceğini ve kendini teknoloji açısından işleyebileceğini savunur. Komünist bir toplum, bilişsel aygıtlar, metabolik sistem ve kendi bedeni de dâhil olmak üzere bireyin fiziki şeklini temel biçimde uyarlamayı seçebilir, bunu zorunlu olarak yapabilir. Onlara göre, komünist transhümanizmin alternatifi ekoloji ile ilişkilidir. Ekososyalizm önem arz eder. Bu ve buna benzer yaklaşımlar karşılıklılık ve işbirliği çerçevesinde bir kurtuluş ve mücadele amacıyla gereken kaynakları sağlar. YZ sermayesi bir uçurum ve komünist yaklaşımda bu uçurumdan geçmeyi sağlayacak köprüdür. Bu köprü tehlike barındırır, bölük pörçük ve parça parça alev almış ve öte ayağı ise sis içinde: Her şeye rağmen tam yol ileri.

Genel olarak değerlendirildiğinde eser, yapay zekânın kapitalist toplumdaki etkilerini Marxist çerçevede analize tabi tutan kapsamlı bir çalışmadır. Çalışmanın geliştirilebilecek yanları olduğu gibi güçlü tarafları da mevcuttur. Yazarların yapay zekânın kapitalizm ile ilişkisi bağlamında gerçekleştirdiği kuramsal analizler, reel dünyadan verilecek örnekler ile somutlaştırılarak okuyucuların daha sağlıklı bir kavrayış geliştirmelerine katkı sunabilirdi. Buna karşın teknolojik alanda yaşanan ilerleme ve gelişmelerin insanlık dışı bir gücü doğuracağına dair perspektifiyle yazarlar, özellikle günümüz toplumlarında kapitalist anlayışın derinlikli çözümlenmesini ve eleştirel bir bakış açısını teşvik etmesi bakımından kayda değer bir çalışma alanyazına kazandırır. Dolayısıyla çalışmaya, yapay zekâ ve kapitalizm arasındaki münasebeti kavrama ve kapitalist zihniyetin geleceğini öngörme bağlamında önem atfedilebilir.